

“Din, Akıl ve İnsan: Bir Uzlaşma Denemesi” Üzerine ne söyleyebilirim..

Şenel ERGİN

<https://hemhal.org> sitesinde 18/12/2022 tarihinde

Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı’ndan emekli öğretim üyesi sayın **Prof. Dr. Nurettin Turgay** imzalı ve “Din, Akıl ve İnsan: Bir Uzlaşma Denemesi” başlıklı bir yazı yayımlanmıştır.

Bundan önce de İlahiyat Fakültesi kaynaklı ve “din - bilim - insan - yaşam” çerçeveli epey yazı okudum.

Her yazılan yazı sadece ..

yazanın bilgi çapı ve derinliğini, beyan edilenin doğruluk derecesini, kurulan cümlelerle dışsallaştırılabilen içsel/ruhsal samimiyet durumunu anlatmaz; bunlarla beraber murat edilen maksada ne kadar elverişli olduğunu, amaçlanan “doğrunun” ne kadar açık seçik anlaşılır anlatılabildiğini de gösterir.

Her durumda okuduğum her yazıyı, yukarıda yazdıklarım çerçevesinde okurum - değerlendiririm.

Okuduğum her yazı üzerine görüş yazar mıyım.. Elbette hayır..

Okuduğum her yazı, bilgi ve düşünce çapımı genişletir; bu anlamda her birinin ayrı bir değeri vardır.

Ama burada olduğu gibi, “görüş” bildirdiğim az sayıda olanlar ise..

beni düşündüren ve içsel bağlantı kurmaya çalıştığım yazılar olmuştur.

Bana göre anılan bu yazıda da, niyet ve düşünce iyi ve doğrudur..

ancak anlatım.. anlatabilme gücü yeterli olamamıştır.

Bu tür yazıların sıradan bir yazı muamelesi görerek “ziyan olup gitmesine ” dayanmamam.

Şimdi paragraf kümeleri halinde **Prof. Dr. Turgay**’ın cümlelerini verdikten sonra..

hemen altında kendi düşüncemi yazıyorum:

“Din, Akıl ve İnsan: Bir Uzlaşma Denemesi Hemhâl - 18/12/2022

Din ve akıl kelimelerinin birbirleriyle irtibatlarını izaha geçmeden önce, onları kısaca tanıtmak istiyoruz. Din kelimesi, itaat, ibadet, örf, adet, bağ, hesap, hüküm, idare, mükâfat, ceza ve benzeri anlamlarda kullanılmaktadır. Din kelimesi, farklı dillerde, birbirlerine yakın anlamlar için kullanılmaktadır.*[1]

Bu kelime, türevleriyle birlikte Kur’an-ı Kerim’de seksen altı yerde geçmektedir.*[2] Din, bu ayetlerde başlıca yönetme, yönetilme, itaat, hüküm, tapınma, tevhit, İslâm, şariat, hudut, âdet, ceza,

hesap, millet ve benzeri anlamlarda kullanılmaktadır. Terim olarak din, akıl sahibi insanların, irade ve arzularıyla hayra götüren bir yol olarak takip ettikleri gidişattır.

İnsanlığın başlangıcından bu yana insanlar, üstün bir kuvvetin varlığına inanmayı, ona sığınarak güvenmeyi ve bu yolla mutlu olmayı hedeflemişlerdir. Dolayısıyla insanlar bu gayeyle tabiatüstü çeşitli şeylerin kutsallığına inanmışlardır. Bu nedenle felsefi açıdan din, metafizik yani fizik ötesi olarak kabul edilmiştir. Tevhit inancına göre ilk peygamber Âdemden (as.), son peygamber Hz. Muhammed'e (sav.) kadar gelmiş geçmiş bütün peygamberlerin yolu, ilahi vahye dayanan hak dindir.”

Prof. Dr. Turgay makalesinin ilk üç paragrafında

**“DİN” Kavramı’nın sözcük anlamı üzerinden tanımı ile
1 ve 2 Numaralı dipnotta beyan edilen literatür bilgisine dayanarak DİN sözcüğünün
kullanıldığı bağlama göre değişebilen anlamlarını vermektedir.**

**Din felsefi açıdan “*metafizik yani fizik ötesi olarak kabul edilmiştir*” ve
Tevhit inancına göre [ilk peygamber Âdem’den (as.), son peygamber Hz. Muhammed’e (sav.)
kadar gelmiş geçmiş bütün peygamberlerin yolu,]
*ilâhi vahye dayanan hak dindir.***

**İlk iki paragrafta sıralananlar sayıldığında
itaat,
adet ve âdet, (a’nın üzerindeki im’e göre anlamı değişen sözcükleri, yazım hatası
varsayımıyla tek sözcük olarak kabul etmekteyim)
hesap,
hüküm ve
ceza olarak, çift yazılanlar da göz önüne alınarak..
DİN ifadesinin anlamı bağlamında onsekiz farklı sözcük “lafzî” olarak verilmiştir.**

Bu paragraflar üzerine.. ne düşünüyor olduğumu daha önce yayımlanan bir yazıma¹ atf yaparak anlatmaya başlamak isterim:

“ ...

Ve Allah’ın Kelâmı olan Kur’an’ı okumaya başlıyorum..

**Yaşamımın, bir an’ından ötekine reel ve anlamsal bağlamda değişmesi..
Kendi değerinin bilincinde olan eğitilmiş – öğretimsiz bir insan olarak,
sevgili annemin dünyasını değiştirmesinin hemen ardından..
Allah’ın bana ÇARPARAK YERE İNDİRMESİ
ve içine yuvarlandığım HİÇLİK DUYGUSU’nun şaşkınlığı ve çaresizliği içinde..**

¹ [Ergin, S., İman’ı Kavram ve Olgu Olarak Anlatılabilirliği, www.senelergin.com,](http://www.senelergin.com)
[Tüm Yazılar, “Düşünceler – Kavramlar” üstbaşlığı içinde, 5 Ağustos 2021.](http://www.senelergin.com)

Kur'an'ı Diyanet'in Türkçe Meali'nden okumaya başlıyorum.
Sûreleri, sakın sakın, cümleleri tane tane okuyorum.
Kalbim arayış içinde, huzur yok, hüznün var;
beynim durgun.. varlığım, onun deneyimli olduğu alanlarda dolaşmıyor..
Sezgi gücü ile düze çıkışın bu kitap üzerinden olabileceğini,
ihtiyacım olan iletişim diline Kur'an üzerinden ulaşabileceğimi "biliyor" gibiyim.

Dikkatle sakın sakın Kur'an'ı okuyorum.
Âyetler âyetlere, sûreler sûrelere bağlandıkça..
zihinde anlam kümelenmeleri oluşmaya başladığında..
Kur'an'ın bir "ibadet kitabı" olmadığını görmüştüm.
Bu ilk durum saptaması beni çok heyecanlandırdı.

Kur'an'da toplumsal bir yapı oluşturuluyordu..
Bu toplumsal yapının ekonomik boyutu açıklanıyordu, sosyal boyutu açıklanıyordu.
İfadelerin yapıyı koruyan net bir hukukî boyutu vardı.
Bu açıdan baktığımda.. sanki bir "*Kurucu Sosyoloji Kitabı*" okuyor gibi hissetmeye başlamıştım..

Dahası.. betimlenen toplumsal yapı kurgusu..
daha üst düzeyde bir varlık felsefesi kurgusu bağlamına alınarak
ve İslâm'a özel bir ahlâk felsefesi ile güçlendirilerek..
İlâhi tasavvur gücünün maddi boyutta – Kâinat/Evren boyutunda yaşama geçebilecek
işlevsel hali anlatılmaktaydı.
Yani okumakta olduğum bu kitap – *Kur'an, bir Varlık ve Ahlâk Felsefesi Kitabı* idi..

Allah (c.c.) tasavvur edip yaratan ve sahiplenip yöneten olarak
Kâinat /Evren ve Dünya/Gezegen ölçeklerinde, "*Emr-i kûn fe yekûn*" olgusunu..

Önce jeoloji, hidroloji, fizik, kimya'yı.. fizikî boyutta Fen Bilimleri bağlamına;
sonra tek hücreden başlayarak çok hücreli gelişmiş üst düzey organizmalara
ve zihin sahibi memeli hayvanlara – beşere / insana uzanan besin zincirini kurarak yarattığı
canlılığı Biyoloji – Zooloji ve Ekoloji bağlamına alarak anlatıyordu.

*Özetle.. özel olarak yarattığı mekânlara, oluşturup – geliştirdiği
canlılık sistemini bir besin zinciri olarak yerleştirmişti.*

Yani Allah (c.c.) kendi Kelâmı'nda kendi yapıp – ettiklerini anlatmaktaydı..
Deyim yerinde ise, yarattığı varlık âlemlerinin algoritma'sını yazmıştı.

Ve de anlatımdaki üst düzey pedagojik mükemmellikte;
modern pedagojinin tüm inceliklerinin kullanıldığını görmek mümkündü..

Kur'an'ın anlattıklarına ve anlatım gücüne daha çalışmalarımın başında hayran olmuşum.
Bu görme derinliği, Türkçe meal ve tefsir okumaları sırasında oluşmuştu.
O sırada bu kitabı orijinal dili olan Arapça üzerinden okuyabilseydim eğer..
ulaşabildiğim derinlik ne olurdu..

şimdi göremediğim neleri görebilirdim.. diye düşünmekteydim."

Burada yazılanlar.. Kur'an'ı okurken / çalışırken duyumsadığım algı yoğunluğunun söze dökülmüş biçimidir.. Haşa Allah'ın EDİMİ'ni adlandırmak değil..

Ancak Kur'an bağlamında okuduklarımın..

kendisinin biz yaratılmışlara ihsanı olan akıl cevherini kullanarak..

Kur'an'ın, Allah'ın yarattığı âlemlere içselleştirdiği **Hudûdullah**,

verdiği değer bağlamında hükmettiği *düzen, nizam, kanun* olduğunu söylemek isterim.

Bu değer in terim ifadesi DİN sözcüğüdür.

Kavram ifadesi olarak da sadece İSLÂM tanımını kullanmalıyız diye düşünmekteyim.

Çünkü..

Aşkın Güç - Büyük Özne – Tanrı – ALLAH olarak Yaradan biricik / TEK olandır.

Yarattığı âlemlere içselleştirdiği Hudûdullah, EVREN – KÂİNAT ölçeklidir.

Bu nedenle.. İSLÂM – Allah'ın Hudûdullah'ı olarak evrenseldir.

Ve biz Allah'a inananlar / iman etmiş olanlar için Kâinat ölçekli İSLÂM kavramı bilinen tüm İLÂHİYAT / TEOLOJİ Alanları'nı kapsar.

Bilim Kavramı bağlamında aklın yolu olduğu için.. Teorik olarak..

Allah'a iman etmiş olanlar için.. Varlık Bilgisi olarak..

Şimdi tam burada dikkatinizi çekmek istediğim önemli “şey” şudur.

Prof. Dr. Turgay'ın makalesinde üçüncü paragrafının son cümlesi olarak aşağıdaki cümleyi okuruz:

“Tevhit inancına göre ilk peygamber Âdemden (as.), son peygamber Hz. Muhammed'e (sav.) kadar gelmiş geçmiş bütün peygamberlerin yolu, ilahi vahye dayanan hak dindir.”

Hocamızın muradının elbette yukarıda verilmiş bilgi olduğunu görmekteyim..

Ancak.. üçüncü paragrafın, birbiriyle ilişkilendirilmeden gelişi güzel sıralanan ilk üç cümlesi Mitoloji ve Materyalist Felsefenin düşünce alanlarına temellenirken..

ve bu “bilgiler” İslâm Coğrafyası'nın dışında “doğru” kabul edilirken..

paragrafın son cümlesinde birdenbire.. İlâhiyat Bilgisi “*esas bilgi*” olarak verilmektedir.

Ya da şöyle mi anlamalıyız..

İlâhi Hak Dini'nin İslâm olduğu bilinmiyor ya da kabul edilmiyorsa..

Vahiy yoluyla geldiğine göre.. sıra sıra “din” hükmünde gelen ve bağlanan sayfalar

kitap olarak, Kur'an'a - **din** olarak İslâm'a eşdeğer mi sayılacaktır..

Ya da.. Cümlelerin başında “*Tevhit inancına göre*” şerhi düşüldüğüne göre..

Sadece “*hak dindir*” ifadesinin ne anlama geldiğini bilenlerden söz edildiğini, anlamak durumundayız.

Ama.. öte yandan Allah'ın “bir olduğu” kabulü gereğince

Yahudi (Musevî) ile Hristiyan da, farklı formülasyonlar bağlamında olsa da..

“tek” olan Semavî Tanrı Fikrine inanır ve tek olan Yaradan'a dua eder.

Ancak.. Allah'ın emrini görmez ve DİN olarak İslâm'a inanmaz.

Üçüncü paragrafı, okuduğu her cümleyi..
kendisinden önce gelen cümle ile kendisinden sonra gelen cümle arasında tutarak..
yani Arapçası ile “*siyak ve sibak münasebeti*” içinde anlamaya çalışan biri
iseniz.. siz ne anladınız..

Prof. Dr. Turgay makalesinin dördüncü paragrafında

“Akıl ise, düşünmek, idrak etmek, kavramak bağlamak, tutmak, engel olmak, bilgi elde etme gücüne sahip olmak ve benzeri anlamlarda kullanılan Arapça bir kelimedir. İstilah açısından ise akıl, varlıkların güzellik, çirkinlik, kemal ve noksanıyla ilgili özelliklerini idrak etme kabiliyetidir. Bir bakıma akıl, hayırlı olan iki şeyden hangisinin daha hayırlı olduğunu, şer olan iki şeyden hangisinin daha az şerli olduğunu kavrayabilme özelliğidir. Akıllı olmak, ahmak olmanın zıddıdır. ***[3]**”

tarzında kurduğu cümlelerle,

“**akıl**” sözcüğünü, dipnot **[3]**'te verilen literatür – sözlük bilgisine dayanarak tanımlıyor.

Ancak burada aktarılan “bilgi” ile AKIL kullanarak – şu bildiğimiz AKIL üzerinden..
İslâm Kavramı bağlamında işlevsel bilgi üretmek mümkün değildir.

Sözü fazla uzatmadan konunun ayrıntılı açıklamasını,
daha önce web sayfalarımda yayınladığım yazılarıma bırakıyorum.

Aşağıda verilen yazımı, Prof. Dr. Nurettin Turgay Hocamızın,

“Din, Akıl ve İnsan: Bir Uzlaşma Denemesi” başlıklı yazısını okuduktan sonra yazmış ve yayımlamıştım.
Niyetim yazısına ayrıntılı bir görüş yazmaktı. Akıl sözcüğü ile ilintili kısmını alıntılıyorum:

“Şimdi gelelim **AKIL** sözcüğüne..

Seçenekler arasında amacı kapsamında en ‘doğru olan’ı, (Bilim bağlamında)

en ‘iyi olan’ı (Etik bağlamında)

görebilme - değerlendirebilme ve

düşünceyi soyut olandan somuta / olgusal olana geçirerek

sistemleştirebilme yetisidir.

Akıl öncelikle.. görür,

yani.. henüz varlık alanına çıkmamış düşünceleri görebilir, sezebilir,

gerektiğinde kurgular ve işlevselleştirir.

(Fazlası için kısa bir hatırlatma:

İslâm Felsefesi bağlamında, “bilkuve”den “bilfile” - “kuvveden file çıkma”,

*Materyalist felsefe bağlamında, “virtüel gerçeklik” alanından aktüel gerçeklik alanına
çıkma durumları)*

Özü itibariyle de AKIL bir beyin fonksiyonu’dur.

Beynin frontal korteks de denilen ön lobunun bir fonksiyonudur/işlevidir.

Özetle bir ARAÇTIR.

Ve her araç gibi.. ele ve elin sahibine göre işler..

Geçen yüzyılda Yahudi Bilimadamları / Filozoflar ‘**Aklın Araçsallaştırılması**’ tamlamasını yaygaralar kopararak Bilim Evreni’ne ‘tanıtmışlardı’, hatırlayabilirsiniz..

Sözde.. Bilim Kurumları’nı uyarmaktaydılar.

Yani önüne gelen her yapı, herkes, sahip olunan akıl cevherini doğru kullanamıyordu..

Şimdi.. aklın özünde sadece bir araç olması durumu ne demektir.

- Bir yeti olan ve araç olarak kullanılabilen akla,

BİLİM Bilme Alanı ile Bilim Kurumu tek başına sahip çıkamaz.

- Bu İlâhi yetiyi DİN Bilme Alanı ile Din Kurumu da kullanır.

Hatta Kur’an’ın 7. yy.’ın ilk yarısında tamamlanmış olduğunu düşünürsek..

Aklın Cevherinin – yetisinin kullanılmasını İLK isteyen Din Bilme Alanı’dır.

Kur’an’ı okuduğumuzda

âyetlerde akıl sözcüğü ile türevlerinin kullanılma sıklığının,

dikkatlerden kaçmayacak yoğunluğa ulaştığını da görebiliriz.”²

Prof. Dr. Turgay’ın makalesinin dördüncü paragrafındaki 2. ve 3. cümleleri üzerinde biraz daha durmak gerekiyor.

Cümleleri şöyle:

“İstilah açısından ise akıl, varlıkların güzellik, çirkinlik, kemal ve noksanıyla ilgili özelliklerini idrak etme kabiliyetidir. Bir bakıma akıl, hayırlı olan iki şeyden hangisinin daha hayırlı olduğunu, şer olan iki şeyden hangisinin daha az şerli olduğunu kavrayabilme özelliğidir.”

2. cümlede murat edilen, “şey’in”, “doğruluk”, “iyilik” ve “güzellik” vasıflarını³ ***akıl***, hangi ana düşünce koridorunda işlevsel ise ancak ve sadece o bağlamda görebilir ki.. buradan da varlığın “doğruluk”, “iyilik” ve “güzellik” vasıfları üzerinde genel geçer bir hüküm verilemez.

3. cümlede murat edilen ***akıl***.. “hayırlı” ve “şerli” olanı, yani yararlı ve zararlı olanı görebilmesi ve adlandırabilmesi de.. hangi ana düşünce koridorunda işlevsel olduğuna bağlı kalarak tanımlanabilecek bir keyfiyettir.

² [Ergin, S., Din Bilim ve Akıl,](https://www.korkudanumuda.com/wp-content/uploads/2023/06/Din-Bilim-ve-AKIL.pdf)

<https://www.korkudanumuda.com/wp-content/uploads/2023/06/Din-Bilim-ve-AKIL.pdf>, Haziran 3, 2023.

³ Bilim Bilme Alanı’nın ASAL kavramı “DOĞRU”,

Ahlâk Bilme Alanı’nın ASAL kavramı “İYİ”,

Estetik Bilme Alanı’nın ASAL kavramı ise “GÜZEL” lafzî ifadeleridir; bu ifadeler alanlarında yapılan tüm çalışmaların, önce terim sonra da kavram değeri olarak merkezinde tutulur.

4. cümlede söylenen “Akıllı olmak, ahmak olmanın zıddıdır.” ifadesi de bu biçimiyle doğru olamaz.

Akıl ancak bağlamında ve bilgi üretme ya da hüküm çıkarabilme kurallarına uygun yani.. “doğru” kullanıldığında.. sahibine “akıllı olma” niteliğini getirebilir.

En baştan, sorgusuz-sualsiz, yeterli altyapı bilgisi ve gerekli anlatım biçimi olmaksızın “hayır ve şer” tanımlarını merkeze yerleştirip, hüküm veren yazılar yazıldığında.. beyan edilenin istisnasız herkes tarafından anlaşılacağını ve de kabul edileceğini beklemek amacına ulaşamayan nafil bir uğraş olacaktır.

Ayrıca beynin AKIL denen fonksiyonu kendiliğinden “hayrın ve şerrin” nerede doğru olarak konumlandığını..

niteliği itibariyle bilemezse.. yanlış bir şey de “yapmış” olmaz.

Önceki sayfalarda aklın mahiyeti itibariyle ARAÇ olduğu anlatıldı.

Araç doğru kullanılamamıştır..

Yani özetle AKIL bir araç olarak kendiliğinden hüküm çıkaramaz / veremez; önce akıl denen beyin fonksiyonunun esaslı bir “düşünme ve bilgi üretme” öğretimi ve eğitimine gereksinimi vardır.

Bu durumun da biraz aydınlatılması gerekiyor.

Aşağıda, daha önce yazılmış bir yazımdan verilen alıntı, bu konuya değinmektedir.⁴

“ ...

Büyük düşünme kanallarında yol alırken..

yani İDEALİST Felsefe ile MATERİYALİST Felsefe denilen büyük alanlarda varlığın ne’liğini, anlamını

insansız ya da insanla bağlantılı düşünürken,

dikkat etmemiz gereken önemli bir yönlendirici var.

Şimdi bunu anlatmaya çalışacağım.

Kur’an düzeninde 42. sıraya yerleştirilen **Şûrâ Suresinin 52. Ayeti’nde** ALLÂH, Resûlu Muhammed Mustafa s.a.v’e hitâben şöyle demektedir:

“İşte böylece sana da emrimizle Kur’an’ı vahyettik. Sen, kitap nedir, iman nedir bilmezdin. Fakat biz onu kullarımızdan dilediğimizi kendisiyle doğru yola erdirdiğimiz bir nur kıldık. Şüphesiz ki sen doğru bir yolu göstermekteisin.

(Kur’an diye tercüme edilen “ruh” kelimesinin ayrıca Cebrail’i de ifade ettiği belirtilmiştir. Bu ayette risalet ve kitabın önemi belirtilmiş, Hz. Peygamberin kendisine gelen vahiyle, doğru yol rehberi olduğu açıklanmıştır.)”⁵ s.488

⁴[Ergin, S., Din’in Özü “İMAN” Etmektir, www.senelergin.com.](http://www.senelergin.com)
[Tüm yazılar, “İslâm Dinlerden Bir Din midir?” üstbaşlığı içinde, 1 Aralık 2017.](http://www.senelergin.com)

⁵ Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli, Haz. Prof. Dr. Hayrettin Karaman ve diğerleri, Türkiye Diyanet Vakfı yayınları/ 86-E, ISBN: 978 – 975 – 389 – 352 – 7, 7. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 2013.

Aynı Sûre'nin 35. Ayeti ise şöyle:

“Böylece ayetlerimiz üzerinde tartışanlar, kendilerine kaçacak bir yer olmadığını bilsinler.”
s.486.

Net ve yalın bir ifade ile iki ayet arasındaki bağlantı şudur:

Allah “söz”ünü indiriyor ve üzerinde tartışılmasına izin vermiyor.

Elbette “söz”, Kur’an’ın bütünüdür ve Kur’an’ın hiçbir ayeti üzerinde tartışamayız.

**İşte, iki ayet yardımıyla bu kadar yalın ifade edilebilen şey,
“‘söz’ünün mutlak bir gerçeklik olduğu bilgisi”dir
ve bu bilgi iki büyük düşünme alanını da / koridorunu da
varlık nitelikleriyle birlikte aynı mutlaklıkla birbirinden ayırır.**

Üretilen her fikir kendi büyük alanında kurulacak bağlam içinde kalmalıdır
ve ancak o zaman “doğru” olabilir.

Buna dikkat edilmezse üretilen şey “bilgi” olmaz.

Bunu biraz açabiliriz.

İdealist Felsefe Alanı’nda bilgi üretilirken,

akıl ancak.. Allah’ın kurduğu çerçeve içinde kalarak,

temele konan itiraz edilemez ana ve tek olan bilgiye dayanarak düşünebilir;

temel olandan bir şeyler çıkarmaya çalışır.

***Yani özetle düşüncenin bağlı olduğu bir temel bilgi vardır
– Kur’an’ın kendisi.***

Bu temel bilgi sorgulanamaz, yanlışlanamaz, yok sayılamaz.

Oysa, Materyalist Felsefe Alanı’nda akıl özgürdür;

düşünce çerçevesini durumlara göre kendi belirler

ve bağlı olduğu tek mutlak gerçeklik Bilgi Kuramı’dır.

Yani bilgi denilen şeyin ne olduğu ve nasıl üretilebileceği konusudur..

ancak bunlar da sürekli olarak sorgulanabilirler,

yeni paradigmalar, yeni kuramlar ve yeni yöntem ile yeni teknikler uygulamaya sokulabilir.

Bu alanda hiçbir şey sürekli olarak kalıcı olma anlamında

“mutlak” değildir.

***“Mutlak” olan şey, yaşanan zamanda geçerli olan bilgi kuramıdır,
o kadar.***

Doğayı, kendisinin de doğanın ayrılmaz bir parçası olduğunu, dahası evrenin/âlemin dünyadan ibaret olmadığını unutan, Materyalist Monizme bağlı olan Modernist Batı aklının özgürlüğünü, bilim denen şeyin ne olduğunu iyi bilen birinin aklı almaz.

Dahası bu bilim denen şeyin daha sulandırılmış hâli olan Postmodern Bilim, “her an her şey olabilir” ya da “her akıl kendi ‘okumasını’ yapma özgürlüğüne sahiptir” türünden abukluklarla, *Ahlâk’ı daha daha derine gömdüğünden, Allâh’la ve imanlı olmakla bağ tümünden yitirilmiştir.*

Bunlar bilmemiz ve dikkate almamız gereken fiili gerçekliklerdir.”

Ancak.. yukarıda alıntılanan makalede..

Materyalist Felsefe bağlamında Bilim Kavramı için verilen kuramsal bilgi de günümüzde düşünce ve bilgi üretme kurumlarının niteliği düşünüldüğünde .. “kuramsal olarak doğru” kalmaktadır.

Bu gün dünya çaplı olarak üniversiteler dâhil bilimsel bilgi üreten kurumlarda yaşanan aktüel – fiili gerçeklik, bu anlatılandan daha farklı bir keyfiyet arzeder.

Geçen yüzyılın ilk yarısından itibaren dünya ölçeğinde, dikkat çekilmek üzere anılan “*Bilim’in İdeolojik İşlevi*” keyfiyeti..

1980’li yıllardan sonra, daha fazla görünür olmaya başlamış..

2000’li yıllardan bu yana da *Dünya Ölçeğinde kavramsal ve olgusal olarak Bilim*, şu veya bu gerekçe ile sil baştan yeni tanımlarla şu veya bu nedenle seçilen İDEOLOJİLER’İN *amaca uygun (= işlevsel) işleyen aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır.*

İçinde yaşadığımız çağda.. BİLİM yaşamı yönlendiren ana unsur değildir..

İnsan eliyle yaratılmış Mahlûk olan Ekonomi’nin işlerliğini garantilemek ve Ekonomi’nin Siyaset Bilimi’ni güçlendirmek üzere

kavram ve olgu olarak BİLİM.. araç seviyesine indirilmiştir.

Günümüz üniversiteleri bunun yasal kurumlarıdır ve

kendi orijinal özsel niteliklerine ulaşmaları da şu veya bu nedenle..

dünya çapında engellenmektedir.

Bana göre.. bugün için, dünya çapında, Bilim Kurumu denildiğinde öncelikle günümüz üniversitelerini ve seçilen amaç doğrultusunda hizmet vermek üzere ürettikleri bilgiyi ANLAMAK durumundayız.

Gayrısı muhtemelen çok yanlış olurdu..

Prof. Dr. Turgay'ın makalesinde ilk dört paragrafın ardından başlık olarak da kabul edilebilir bir cümle verilmiştir.

“İnsan Deney ve Tecrübelerle Elde Edilen Akıldan Ancak Fitri Akıl Yoluyla İstifade Edebilir”

*Hocamızın makalesinin ruhunu beyan eden,
yani yazılış nedeni ile birlikte bu nedenin ne kadar içten gelen ve acilen
dışsallaştırılması gereken bir tepki olduğunu gösteren de bu cümledir.*

Prof. Dr. Turgay'ın genelde ne düşündüğü,
yazısının akışında ve satır aralarında aşikâr olmakla birlikte;

Emperyalist – Siyonist Yahudi Üstaklı'nın peşine takılarak ve kendisini Materyalist Monizme temellenen Modernist Batı Bilim Kurumu'nda uzmanlaşmış Bilimadamı zannı içinde tutarak..

Historizm – Tarihselcilik kuramlarının peşine takılabilen Modernist - sözde İlâhiyatçı Prof. Dr.'lardan biri de olmaması nedeniyle;

(yani, o tarihe kadar kendisinden okuduğum ilk yazı olmasına karşın..
bu durumu gördüğümü düşünüyorum)

makalesindeki ana düşüncesini, Materyalist Batı Bilimi'nin terminoloji içinde yeterince güçlü ifadelerle anlatamamış..

ama bu inançsız – imansız kesimi de **“aydınlatmanın”** derdine düşerek..

***Bilim Kavramı bağlamında üretilen Bilimsel Bilgi'den ziyâde,
kendi Müslüman Fıtratı'ndan ve İlâhiyat Bilgisi'nden kaynaklanan sezgilerine dayanarak yazmıştır.***

Bu durum bilgisi.. yazısını okuduğumda “gördüğüm” ilk keyfiyetti.

Aşağıda.. yayınladığım önceki yazımdan bir bölüm, bunu anlatmayı amaçlamaktadır.

Dilerim, yukarıda verilen başlıkta özetlenen ana fikrin anlaşılması kolaylaşır.
Allah'ın engin inayeti ile Hocamızın hoşgörüsüne sığınmaktayım.

“Peki.. beynin bir fonksiyonu olan AKIL nasıl devreye sokulur.

Mahiyeti itibariyle akıl bir araç olduğuna göre.. önce bağlamını arar..

Yani.. hangi düşünce bağlamında işlevsel olması istenmektedir..

Çünkü akıl cevherinin işlevsel olabilmesi için sınırlandırılmış düşünce / bilgi üretme yöntemlerine gereksinimi vardır.

Bu yöntemlerin de kendilerini tanımlayan - sınırlandırılan - sabitleyen **kuramlara..**

Ve elbette kuramların da bağlı oldukları **paradigmalara..**

Ayrıca düşünce hattı belirlenmiş akıl cevherine bu kadarı da yetmez.
Düşünce işlevi için yeterli nitelik ve nicelikte hammadde, önbilgi de gerekecektir.
İşte bütün bu gerekli olana “Alt Yapı” deniyor. Alt yapı yoksa üretim de olamaz.

*Bunu da bir örnekle anlatmaya çalışayım ve aynı sözcüğün/kelimenin iki ayrı kimlik tanımıyla iki ayrı düşünce bağlamını anımsattığı bilgisiyle başlayayım.
“DİN” Sözcüğünü örnek-sözcük olarak seçelim.*

Din sözcüğü,

doğumdan – ölüme yaşadığımız maddi / materyalist dünyada,
yani çevremizdeki var ve mümkün olan her şeyi sahibi olduğumuz beş duyumuzla
algılayabildiğimiz / yaşayabildiğimiz içine doğduğumuz bu dünyada..

*doğrudan ve vasitasız ulaşamayacağımız bir değeri ifade etmesi açısından..
yani veri noksanlığından ötürü içselleştiremeyeceğimiz bir dünyanın
değer örüntüsünü ifade etmesi açısından..*

*algı / görüş ve düşünce / akıl alanımızın dışına..
dolayısıyla yaşam alanımız dışına düşer. Ya da bilinçli kaydırılır..*

Maddi / Materyalist Dünya’da bilinen tek yaşam böylece .. **“tek dünyalı yaşam”** olur.
Çoğu dünyalı için, “tek dünyalı yaşam” yeterlidir.
Dünya “tek” ise, O’nu algılayan – yaşayan insan da “tek seferlik ömrü” için
mümkün olanı yapacak düşünebildiği en yüksek kârı elde etmek için çalışacaktır.
Özel alanda sınırsız hazzın,
kamu/genel alanda da elde edilebilir paranın peşine düşer.

*İlki insan varlığının ilâhi yapı dengesini..
ikincisi de Dünya üzerinde Allah’ın görünür ayetleri olan DOĞA varlığının
ekolojik dengesini bozar.*

Tek dünyalı insan yaşam biçiminin çıktısı olan bu sonuçları görür..
Ama.. düzeltecek, sağaltabilecek olanağa sahip değildir..
Nasıl başarabileceğine de aklı ermez - yetmez.

*Çünkü.. Modernist Monizme bağlanan Materyalist Felsefe akımlarının
hükümünde olan Bilim Kurumu’nda
işlevsel olan AKIL da Modernist – Materyalist Akıl’dır.
Bilgi üretme çerçevesi mahal olarak hangi özgün nitelikte ise
o çerçevede işlevsel olan – olması beklenen
ve bu bütünün sürdürülebilirliğini sağlayan akıl da benzer nitelikte olacaktır.*

Ancak.. ilk, orta ve yükseköğrenimini İlâhiyat Alanı’nda geçirenler..
etraflarını çepeçevre kuşatan dünyanın farklı Modernist - Materyalist aklını
algılayarak yaşarken..

insanda mental yapının farklı düşünce alanlarında gelişebileceğini..
farklı düşünce kanallarında ilerlerken,
sadece bir araç olan AKLIN aynı ve tek dünyada yaşarken
birbirinden çok farklı olabilen düşünceleri nasıl üretebileceğini de öğrenirler.

*Akıl farklılaştığında Dünyalar da farklılaşmaya ve çoğalmaya başlar.
varlık niteliğini İlâhiyat Eğitimiyle kuranlar böylece..
“iki dünyalı insan” derinliğine ulaşmış kişilerdir.
Yani beklenen gelişimin doğal seyri bu olacaktır.*

*“İki dünyalı insan” olmak.. hiçbir koşulda
Allah’ın akıl ve irade cevheriyle donatılmış bir kulu olduğunu,
eşref-i mahlûk sıfatıyla dünyaya indirildiğini,
yaratılış gayesine uygun yaşama sorumluluğu bulunduğunu
unutmayan “kul tanımlı insan” olmaktır.
Bu temel /sabitlenmiş nedenle iki dünyalı insan’ın da taşıdığı
varsayılan - beklenen asal akıl, özde değişmemesi gereken,
Evrensel Akıl da denilen İlâhi Akıl’dır.*

*Yaradan’ın – Allah’ın tasarlayıp yarattığı Kainâtın / Evrenin asal aklıdır.
Bu akıl bırakılırsa.. doğal-ekolojik varlık dengesi de bozulur..*

*Sonuç itibariyle, Allah’ın kendine tahsis ettiği İSLÂM/Din
(sözel ifadesi içinde de tek olduğu halde)
“tek dünyalı” – modernist – materyalist akla sahip batı insanı için farklı,
“iki dünyalı” – İlâhi / evrensel akılla da düşünebilme becerisine sahip bir
Müslüman için farklı
anlam ifade eder.
Değeri ve önemi farklıdır / farklı da kalacaktır.*

Sonuç olarak: aynı ve tek DİN sözcüğü, anlam değeri itibariyle

*ilk durumda, aktüel yaşamın dışında tutularak,
ya da gerçekleştirilmesi mümkün olmayan özel – kamu yaşamı ayrılığı
varsayımında özel alana itilerek,
işlevsel yaşamda YOK sayılmış;*

*ikinci durumda da Allah’ın mülkü olan tüm görünür–görünmez varlık alanlarında..
varlık alanlarının kuruluş ve işlevsel işlerlik düzenlerini göstermesi nedeniyle..
yaşam seyrinin (- vital enerjinin) ana yönlendiricisi konumunda tutulmuştur.”⁶*

⁶ Ergin, S., Din Bilim ve Akıl,

<https://www.korkudanumuda.com/wp-content/uploads/2023/06/Din-Bilim-ve-AKIL.pdf>, Haziran 3, 2023.

Bu arada..

Prof. Dr. Turgay'ın derdini de yürekten paylaşıyorum.

İnançsız – imansız kendi kendini geliştirmiş insan mertebesine yerleştiren, kentsoylu yükseköğretimli ancak kendi doğal varlığının – Ontolojik Değerinin ayırında olduğundan söz edilemeyecek olan Ülke insanlarına zor da olsa İSLÂM'ı

Materyalist Monizme temellenen Modernist Batı Bilimi bağlamında kavram ve olgu olarak, frontal - korteks aklı üzerinden anlatabilmenin yolunu yordamını bulmak zorundayız..

Bunu kendime dert edindim ve yıllardır bu hâl durumuyla hemhal olmuş yaşamaktayım. Çünkü sevgili annemi yitirdiğimde, Onunla / Alzheimer'le yaşadığım onca çaresiz yılların bitiminde.. bir andan diğerine bıçakla kesilmiş gibi,

içinde bir bilimadamı olarak mahirce yaşayabildiğim materyalist dünya ile bağlantımın kopmuş olduğunu farkettim

ve yanımda yöremde ne yaşadığımı bana anlatabilecek tek kişi de yoktu.

Uzunca süre de olmadı.. bana ne yaşamakta olduğumu anlatabilecek kişileri aradım..

Teselli etmeye uğraştılar ama.. anlatamadılar.. güçleri yetmiyordu..

O günlerden bu günlere bildiğim tek şey,

bir insanın önce kendi varlığını kavramak zorunda olduğu..

özetle adı şu veya bu olabilir ama.. kendisinin temelde nasıl bir ÖDÜNÇ CAN olduğudur.

Ödünç Can'la da aklınıza gelen her şeyi yapamazsınız.. Böyle bir özgürlük YOKTUR..

Beynin akıl fonksiyonu dâhil, kendi varlığının bilincine varamamış bir insan,

herhangi etkili bir durum karşısında, beynin akıl fonksiyonu dâhil bedeninin nasıl

işlevsel bir işlerlik kazanacağını da bilemez.

Bunun için organ sistemlerinin nasıl bir işlevsel işlerlik içinde birbirleriyle bağlantılı olabileceğini önceden bilgi ve farkındalık olarak bilmek durumundadır.

Aksi durumda beynin akıl fonksiyonu dâhil bedeninin, kişinin kendi denetimi dışında seyreden herhangi bir dışlaştırılmış edimini dıştan izleme olasılığı artar.

Bu anlatılanın, “düşünmek – düşünce üretmek” bağlamındaki seyrini..

kendi düşüncelerim üzerinden açıklamak isterim.

Bu amaçla yazdığım ve yayınladığım önceki bir yazımdan “alıntı olarak” veriyorum.

“.. Allah (c.c.) ve Kelâmı olan Kur'an ile ilintili olan her değer,

İslâmî her değer,

insanda psişik nitelikli bir hâl durumu yaratılamazsa..

yani.. insan, o Kur'anî / İslâmî değeri kavrayabilecek bir psişik hâl durumuna geçemezse,

söz konusu değerleri kavrayamaz.

Ve bu psişik hâl durumu da kendiliğinden olan bir hâl durumu olduğu halde.. durup dururken, kendi kendine

- elbette Allah'ın (c.c.) doğrudan müdahalesi olmazsa - *oluşmaz.*

*Deyim yerinde ise, kendi şalterini kendi indirmez.
Bir dış müdahale.. olmazsa olmaz hükmündedir.*

Cevreden insan varlığına yönelen dış etki gücü de,
*kişinin kendi alışık - tanıdık olduğu varlığının güç sınırlarını
zorlayacak ve kendine özgü varoluş anlamını,
yani kişiyi ayakta tutan varoluş (- dasein) anlamının ahlâk çatkısını
dağıtacak,
yani nefsi yöneten itkilerin direnme - savunma gücünü kırabilecek
boyutlara ulaşmış
olmalıdır.*

Örnek isterseniz: İnsan varlığına yönelen haricî etkilerin en “başarılısı”,
Ölüm Olgusu’na yakın tanıklık durumudur; derim.

Ancak bu tanıklık durumu bazen dehşet üreten bağlamlarda da yaşanabiliyor:
Doğal mı.. özensiz ya da kurgulanmış durumların sonucu olarak mı gerçekleşmiş olduğu
tartışmaya açık; yaşanan DEPREM olaylarını düşünelim..
Yaşamı düzgün seyreden bir yörünge üzerinde akmakta iken insan, bir andan ötekine evini..
“yuva” tanımının kapsadığı tüm geçmiş zaman ortak – aile değerlerini..
ve en dehşetlisini.. canını canından ayırdığı yavrusunu kaybedebiliyor.
Bir anda, karşılaştığı maddi ve manevî çıplaklıkla yaşamda kalabiliyor.

Bunları yaşamış olanlar.. artık farklı olmuş kişilerdir. Olumlu ya da olumsuz bağlamda..
ama farklılaştıkları kesin olan insanlardır.
Kişi kendine döner ve sil baştan, her şeyi, varlık değer ve konumunu ve varoluşunu yeniden
düşünmeye başlayabilir.
VE insan.. daha önce benzer durumları yaşamadıysa.. kendinde olan biten durumun psişik
bir hâl durumu olduğunu bilemez..
İçine birden yuvarlandığı bu farklı varoluş durumunu da adlandıramaz..

Şimdi.. **psişik hâl durumu**, nedir..
diğer hâl durumlarından farkı nedir.. özetle bunu anlamaya çalışalım.

*İnsan bedeninde bilgi üreten iki merkezin..
kalp ile beynin korteks denen önlobu’nun (korteks aklı’nın)
aynı sorun üzerinde ve aynı anda kendiliğinden..
birlikte bilgi üretmeye başlamasının yarattığı karmaşık etkinin,
insan bedenine yansımaları ve yarattığı hâl durumudur.*

Bu bir “sentez bilgi üretme” çabası değildir.
“Sentez bilgi üretme” çabası olamaz;

zira, Materyalist - Modernist Varlık Felsefeleri kapsamında konumlanan Bilim Kurumu'ndan beslenen yüksek öğretimliler olarak..

bu gerçeęi kabul etsek de / etmesek de.. bilsek de / bilmesek de..

iki bilgi üretme merkezi birbirlerine göre öncelik sıralaması içinde konumlanmıştır.

Hiyerarşi bağlamında KALP öncelikli konumdadır ve beynin önlobuna / Korteks Aklı'mıza emir verme gücü ve yetkisi Kalb'in elindedir.

Bu yetkiyi de KALP, vahiy temelli FITRAT'tan almaktadır; kabul etsek de / etmesek de.. bilsek de / bilmesek de..

Kalp ve Beynin Önlobu / Korteks, bilgi üretme merkezleri olarak, herhangi bir sorunun çözümü bağlamında, sentez bilgi üretmiyorsa, üretilen sonuç bilgi nasıl gerçekleşir..

Kalp, olanca hızı ile

Allah'ın Kelâmı / Kur'an ve Kur'an'a temellenen Hz. Peygamberin (s.a.v.) Hadisleri bağlamında, **çözümü ve eğer mümkünse çözüm alternatiflerini üreterek**, aslında İslâmî alanın kapsamını saptayarak, ki bu İslâmî / Kur'anî Varlık Âlemlerinin **Ahlâk** Bağlamı'dır, aynı zamanda,

Korteks Aklı'na analiz etme ve çözümü dillendirme işini bırakır. Korteks Aklı'nın yaptığı iş özünde, sınırları belirlenmiş bir alanda çözümü saptama ve tanımlama işidir.

Ve üretilen sonuç.. bu nedenle sentez değildir.. ve birbirini tamamlayan, ama değer olarak birbirinden farklı nitelikteki iki bilgi üretme merkezinin birbirini tamamlayarak.. birlikte ürettikleri bilgi olur;

Doğru olan bilgi de budur, çünkü üretilen bilgi, Kâinatın / Evrenin yaratılış gayesi ve yaratılış fitratıyla uyumlu bilgidir.

Ancak, kalbin ve beynin ortak olduğu böyle bir bilgi üretimi.. insanda psişik bir hâl durumu yaratabilir.

Heyecanlı bilgi üretme ortakları olarak, insan bedenini, merkezi sinir sistemi üzerinden anında kavrayarak, yol gösteren / fitrata uygun bilgi kanalına alırlar.

İnsan kendini "gerçeği" kavramış gibi hisseder, nefsi tutuklanmıştır.

İnsanın tutum ve davranışlarında, ân'ı yaşayan ve emreden nefis egemenliğini yitirirse.. o insan "psişik hâl durumunun ne olduğunu da biliyor - kavrayabiliyor demektir.

Dünya üzerinde doğan her çocuk, yaşamın başlarında sahibi olduğu vahiy temelli fitrat⁷ ekseninden, çoğunlukla temel / aile içi eğitim ve sırasıyla kamu öğretim - eğitim kanallarını geçerken kaydığı için, erişkinlik dönemlerinde, fitrata yüklenen zenginlikten mahrum kalarak.. sadece Korteks Akli ile ayakta durmaya – başarılı olmaya çalışır.

Ve bu akıl, daha önce de yazdığım gibi, Modernist – Materyalist ve son elli yıl içinde (yani benim aktif akademik yaşamımda doğrudan muhatap olduğum gibi) alabildiğine Siyonist bir Akla dönüştürüldüğü için, İSLÂM'ın İman keyfiyetini (belletici öğretim marifetiyle) kavram olarak anlayabilse bile, olgu olarak kavrayabilmesi pek olası görünmemektedir.

Elbette bunu genellemeden.. sadece.. dindar görünümlü Müslüman kişide bile.. görünüşe aldanmamak gerektiğini söylemekteyim.

Şimdi.. canlı bir örnek üzerinden.. yukarıda anlatmaya çabaladığım “psişik hâl durumu” daha anlaşılır kılmaya çalışacağım.

Öncelikle açıklamak zorunda olduğum şey şudur: İnsan bedeni “ölüm sürecine tanıklık” ya da “doğal afet dehşeti”ni yaşamadan da bu hâl durumuna geçemez mi..

Elbette geçebilir..

Hatta bu psişik hâl durumu, kişinin normal günlük yaşamındaki duruşu bile olabilir.. Eğer.. kalpteki vahiy temelli fitratını “modern” gelişme sürecinde koruyabilmişse..

Varlığında vicdan denen üstbenlik, İslâm temelli ahlâkını kaybetmemişse..

Varlık Âlemlerinin İlâhi Akli ile modern dünyanın Materyalist-Emperyalist-Siyonist Akli'ni birbirine karıştırmadan, *her iki akli da temiz kullanabiliyorsa..*

Yani özetle.. Kalp ve Beyin aynı nitel düzeyde ve kişinin kullanabildiği bilgi üretme merkezleri olarak vazgeçilemez iki değerse..

kişi gereken her anda psişik hâl durumuna geçebilir.

Peki.. Vahiy temelli fitrat, çok derinlere inmiş.. kaybolmuş gibi duruyorsa ne yapılabilir..

⁷ Ebû Hüreyre'nin (ra) naklettiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

“Her doğan fitrat üzere doğar. Sonra anne babası onu Yahudi yahut Hıristiyan veya Mecûsî yapar...” (B4775 Buhârî, Tefsîr, (Rûm) 2; M6755 Müslim, Kader, 22)

[Hadislerle İslâm Cilt 4 Sayfa 141, https://hadislerleislam.diyanet.gov.tr/sayfa.php?CILT=4&SAYFA=141](https://hadislerleislam.diyanet.gov.tr/sayfa.php?CILT=4&SAYFA=141)
[erişim:20.06.2021](#)

Kalp üzerinde durmak ve kalbin öncelikle bir duygu organı *olmadığını* kavramak⁸, Kalpte özellikle sezgi ve duyarlılık bağlantısını geliştirmek, Duygu ve duyarlılık durumlarının nefisle (*/can ile*) doğrudan bağlantılı olmadığı bilincine erişmek; duyarlılık durumu gibi duygu durumu da rahat rahat zihin/beyin bağlamına alınabilir,

VE EDEBİYAT üzerinden, yaratılmış uygun kurgusal gerçeklikler içinde “yaşayarak”, kalp – beyin birlikteliğini geliştirmek üzere talim etmek.. Bunları önerebiliyorum.”⁹ (fazlası için dipnota bkz.)

Prof. Dr. Turgay’ın “*Din, Akıl ve İnsan: Bir Uzlaşma Denemesi*” başlıklı makalesinin kalan paragrafları da gelecek yazıda, aynı biçimle irdelenecek; ancak esasa yönelik olduğu düşünülen konulara bu yazıda değinildi.

Umarım ve dilerim okuyan her kişi için yazım, ana amacına ulaşabilir ve amacını aşan bir değerlendirmeye muhatap tutularak, gönül kırmaz.

Gününüz aydın olsun ve Allah’a emanet olun.

Devam edecek..

⁸ Nu'man b. Beşir'den rivayet edildiği üzere Hz. Muhammet Mustafa (s.a.v.) buyurmuştur: “Dikkat edin! Vücutta öyle bir et parçası vardır ki, o iyi/doğru/düzenli olursa bütün vücut iyi/doğru/düzenli olur; o bozulursa bütün vücut bozulur. Dikkat edin! O, kalptir.”

[Görmez Mehmet, Prof. Dr., *Beden Ülkesinin Sultanı*,
https://dergi.diyanet.gov.tr/makaledetay.php?ID=8807 erişim:29.07.2021](https://dergi.diyanet.gov.tr/makaledetay.php?ID=8807)

Prof. Dr. Görmez'in Diyanet Dergideki “Beden Ülkesinin Sultanı” başlıklı yazısı, kalbe değin konuya başlamak için uygun nitelikte bir yazıdır.

⁹ [Ergin, S., “İman Kavram ve Olgu Olarak Anlatabilme Becerisi”
https://www.senelergin.com/2021/08/05/imani-kavram-ve-olgu-olarak-anlatabilme-becerisi/, 5 Ağustos 2021.](https://www.senelergin.com/2021/08/05/imani-kavram-ve-olgu-olarak-anlatabilme-becerisi/)